

Jørn Loftager

Indledning

Udviklingen af det moderne industrisamfund er sket gennem en stadig ekspansion af markedet og staten/den offentlige sektor som samfundsmæssige organisationsformer. Som en afspejling heraf har økonomi og politik hver for sig og i deres indbyrdes samspil til stadighed udgjort et vigtigt forskningsfelt i samfundsvidenskaben. I den marxistiske tradition har forholdet mellem økonomi og politik altid udgjort et hovedtema, og under indtryk af det stadigt tættere samspil mellem økonomi og politik i efterkrigstidens blandingsøkonomier er der også inden for liberalistisk orienteret teoridannelse udviklet en »politisk økonomi« som særlig og delvist institutionaliseret forskningsdisciplin.

Men uanset, at markedet og staten er kommet til at fylde stedse mere i landskabet, er de ikke altomfattende. Ikke alle sociale og samfundsmæssige aktiviteter foregår i regi af disse to organisationsformer eller sfærer. Der findes en tredje sektor ved siden af, mellem eller hinsides såvel marked som stat, hvor det sociale liv altså hverken udspiller sig på basis af økonomiske nyttekalkuler eller statslige direktiver og regler. Det er der ikke noget nyt i at konstatere. Af nyere dato er imidlertid den centrale placering, dette felt er kommet til at indtage i sociologisk, politisk og i bred forstand samfundsvidenskabelig teoridannelse. I de senere års især kritisk orienterede samfundsteori er dualismen mellem marked og stat, økonomi og politik i stor udstrækning blevet afløst af en tresektormodel og -tænkning.

Hvilken betegnelse denne tredje sfære ved siden af staten og markedet skal have, er der flere bud på: »livsverdenen« (Habermas, 1981), »den autonome sfære« (Gorz, 1981), »den anden virkelighed« (Negt, 1985) og – som det mest udbredte – »det civile samfund« (blandt andet Offe, 1985; Keane, 1987; Wolfe, 1989). Til de forskellige betegnelser svarer diverse forskelle i den nærmere bestemmelse og karakteristik af sfæren. Men disse forskelle er af mindre betydning i forhold til den udbredte enighed, der hersker om det afgørende vigtige i at foretage en selvstændig tematisering af de dele af den samfundsmæssige totalitet, der hverken er organiseret markedsmæssigt eller statsligt (jf. Loftager, 1987).

Foruden at udgøre omdrejningspunktet i bredt anlagte forsøg på at nå frem til adækvate beskrivelser af det moderne samfund som for eksempel hos Habermas og Gorz, er tresektormodellen også taget i anvendelse som grundlag for analyser med snævrere sigt punkter. I Giarinis analyse af de avancerede industrisamfunds økonomiske problemer er det således en central og kritisk pointe, at en forståelse af disse problemer fordrer inddragelse af den ikke-monetære, uformelle og derfor ikke BNP-målte del af økonomien, den del af den samlede økonomi, som ligger uden for det statsligt og markedsmæssigt regulerede (Giarini, 1980). Wolfe's undersøgelser af moralitetens prekære situation under modernitetens be-

Jørn Loftager

Indledning

Udviklingen af det moderne industrisamfund er sket gennem en stadig ekspansion af markedet og staten/den offentlige sektor som samfundsmæssige organisationsformer. Som en afspejling heraf har økonomi og politik hver for sig og i deres indbyrdes samspil til stadighed udgjort et vigtigt forskningsfelt i samfundsvidenskaben. I den marxistiske tradition har forholdet mellem økonomi og politik altid udgjort et hovedtema, og under indtryk af det stadigt tættere samspil mellem økonomi og politik i efterkrigstidens blandingsøkonomier er der også inden for liberalistisk orienteret teoridannelse udviklet en »politisk økonomi« som særlig og delvist institutionaliseret forskningsdisciplin.

Men uanset, at markedet og staten er kommet til at fylde stedse mere i landskabet, er de ikke altomfattende. Ikke alle sociale og samfundsmæssige aktiviteter foregår i regi af disse to organisationsformer eller sfærer. Der findes en tredje sektor ved siden af, mellem eller hinsides såvel marked som stat, hvor det sociale liv altså hverken udspiller sig på basis af økonomiske nyttekalkuler eller statslige direktiver og regler. Det er der ikke noget nyt i at konstatere. Af nyere dato er imidlertid den centrale placering, dette felt er kommet til at indtage i sociologisk, politisk og i bred forstand samfundsvidenskabelig teoridannelse. I de senere års især kritisk orienterede samfundsteori er dualismen mellem marked og stat, økonomi og politik i stor udstrækning blevet afløst af en tresektormodel og -tænkning.

Hvilken betegnelse denne tredje sfære ved siden af staten og markedet skal have, er der flere bud på: »livsverdenen« (Habermas, 1981), »den autonome sfære« (Gorz, 1981), »den anden virkelighed« (Negt, 1985) og – som det mest udbredte – »det civile samfund« (blandt andet Offe, 1985; Keane, 1987; Wolfe, 1989). Til de forskellige betegnelser svarer diverse forskelle i den nærmere bestemmelse og karakteristik af sfæren. Men disse forskelle er af mindre betydning i forhold til den udbredte enighed, der hersker om det afgørende vigtige i at foretage en selvstændig tematisering af de dele af den samfundsmæssige totalitet, der hverken er organiseret markedsmæssigt eller statsligt (jf. Loftager, 1987).

Foruden at udgøre omdrejningspunktet i bredt anlagte forsøg på at nå frem til adækvate beskrivelser af det moderne samfund som for eksempel hos Habermas og Gorz, er tresektormodellen også taget i anvendelse som grundlag for analyser med snævrere sigt punkter. I Giarinis analyse af de avancerede industrisamfunds økonomiske problemer er det således en central og kritisk pointe, at en forståelse af disse problemer fordrer inddragelse af den ikke-monetære, uformelle og derfor ikke BNP-målte del af økonomien, den del af den samlede økonomi, som ligger uden for det statsligt og markedsmæssigt regulerede (Giarini, 1980). Wolfe's undersøgelser af moralitetens prekære situation under modernitetens be-

tingelser gør tilsvarende brug af en tredimensional tilgang: Dilemmaerne ses grundlæggende som et resultat af, at moralske spørgsmåls løsning og afgørelse i stigende grad overlades til enten politisk regelstyring eller til markedsmekanismens logik (Wolfe, 1989; Loftager, 1989). Som et sidste eksempel kan nævnes Offes analyse af »arbejdssamfundets« problemer, hvor der argumenteres for, at en løsning af arbejdsmarkedets balanceproblemer forudsætter en nytænkning af arbejdsbegrebet og i den forbindelse en systematisk inddragelse af den uformelle sektor og dens relationer til markedet og staten.

I dette temanummer er perspektivet politologisk i den forstand, at fokus er rettet mod forholdet mellem politikken og det civile samfund. Al den stund det civile samfund netop bestemmes som noget ikke-statsligt, kan en politologisk synsvinkel måske forekomme malplaceret. Begrundelsen er imidlertid, at politikken felt ikke lader sig reducere til det statsligt organiserede. Politik udgør ikke blot en sektor ved siden af markedsøkonomi og civilsamfund, men er også overgribende i forhold hertil.

Dette træk ved politikken »væsen« tematiseres teoretisk i de to første artikler. I en idehistorisk anlagt analyse forfølger Torben Bech Dyrberg spørgsmålet om politikken moderne bestemmelse og dens komplekse forhold til både stat og civilsamfund tilbage fra Machiavelli og videre frem over Hobbes og Locke til Hegel og Marx. En substantielt tilsvarende problematik belyses i Jacob Torfings artikel om politikken primat. Der argumenteres for, at der i Gramscis specielle form for marxisme findes begrebsmæssige nydannelser, der dels selv, dels i deres aktuelle videreudviklinger i blandt andet diskursanalysen er i stand til at få bugt med den klassiske marxismes utilstrækkelige og uholdbare bestemmelse af politikken.

De følgende to artikler behandler emner på et lavere abstraktionsniveau. Med udgangspunkt i forskelligt formulerede forestillinger om opløsningen af den hidtil kendte form for politik analyserer Uffe Østergård med reference til »italienske tilstande« fænomenet klientelisme. Og der spørges, om den hertilhørende særegne form for kobling mellem politik og civilsamfund måske snarere end at udgøre et anakronistisk levn fra fortiden vil vise vejen frem for andre og – ifølge den konventionelle visdom – mere politisk avancerede samfund. Emnet for Jørn Loftagers artikel er den politiske offentlighed som bindeled mellem det civile samfund/de civile borgere og staten som politisk myndighed. Den primære interesse retter sig mod spørgsmålet om denne offentligheds »forfatning«. Og det er en hovedtese, at der med hensyn hertil er grundlag for en betydelig mere optimistisk vurdering end den, der fremgår af såvel Habermas' klassiske forfaldshistorie om den politiske offentlighed som af dennes aktuelle ekkoer.

Nummeret afsluttes med et interview med Jürgen Habermas ved Torben Hviid Nielsen. Hovedemnet er Habermas' overvejelser og teorier om moral og etik, som de har udviklet sig siden udgivelsen af *Theorie des kommunikativen Handelns* i 1981. Interviewet omfatter tre hovedproblemstillinger. I første del er opmærksomheden koncentreret om »diskurs-etikkens« formelle, ikke-substantielle moralbegreb. Herefter følger en række spørgsmål om den lingvistiske argumentation for diskurs-etikken, og interviewet afsluttes med en behandling dels af moral

og etik i forhold til begreberne »livsverden« og »systemverden«, dels af formidlingen fra moral til samfund og etik.

Litteratur

- Giarrini, Orio (1980). *Dialogue on Wealth and Welfare*, Oxford: Pergamon Press.
- Gorz, André (1981). *Farvel til proletariatet*, København: Politisk Revy.
- Habermas, Jürgen (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Keane, John (1987). *Socialism and Civil Society*, London: Verso.
- Loftager, Jørn (1987). »En politisk-ideologisk mellemtid«, *Philosophia*, 16. årgang, nr. 3-4, pp. 27-48.
- Loftager, Jørn (1989). »Sociologi som moralens vogter«, *GRUS*, 10. årgang, nr. 29, pp. 105-120.
- Negt, Oscar (1985). *Det levende arbejde, den stjålne tid*, København: Politisk Revy.
- Offe, Claus (1985). *Disorganized Capitalism*, Cambridge: Polity Press.
- Wolfe, Alan (1989). *Whose Keeper? Social Science and Moral Obligation*, Berkeley: University of California Press.

og etik i forhold til begreberne »livsverden« og »systemverden«, dels af formidlingen fra moral til samfund og etik.

Litteratur

- Giarrini, Orio (1980). *Dialogue on Wealth and Welfare*, Oxford: Pergamon Press.
- Gorz, André (1981). *Farvel til proletariatet*, København: Politisk Revy.
- Habermas, Jürgen (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Keane, John (1987). *Socialism and Civil Society*, London: Verso.
- Loftager, Jørn (1987). »En politisk-ideologisk mellemtid«, *Philosophia*, 16. årgang, nr. 3-4, pp. 27-48.
- Loftager, Jørn (1989). »Sociologi som moralens vogter«, *GRUS*, 10. årgang, nr. 29, pp. 105-120.
- Negt, Oscar (1985). *Det levende arbejde, den stjålne tid*, København: Politisk Revy.
- Offe, Claus (1985). *Disorganized Capitalism*, Cambridge: Polity Press.
- Wolfe, Alan (1989). *Whose Keeper? Social Science and Moral Obligation*, Berkeley: University of California Press.